

Alessandro Rosselli

PAVESE ÉS VITTORINI A FILMVÁSZNON

Cesare Pavese és Elio Vittorini műveinek filmes és/vagy televíziós adaptációiról beszélve mindenekelőtt a látványos hiányra, érdektelenségre kell felhívunk a figyelmet. E két XX. századi olasz író műveiből csak nagyon kevés filmes feldolgozás született akár az olasz mozi, akár az olasz televízió területét nézzük.

CESARE PAVESE

A piemontei származású író élete utolsó éveiben élénk érdeklődést mutatott a filmművészet iránt. Közreműködött Mario Soldati *Menekülés Franciaországba (Fuga in Francia, 1947)* című filmje forgatókönyvének megírásában, amellyel a rendező az egyébként tőle idegen neorealizmus irányában róttá le tiszteletét.

Csupán pár évvel az író halálát (1950) követően keltette fel Cesare Pavese munkássága az olasz filmművészet érdeklődését. Ennek nyomán született meg a *Tra donne sole (Magányos nők között)* című regény filmes változata. A regény az *Il diavolo sulle colline (Az ördög kastélya)* és a *La bella estate (Szép nyár)* című regényekkel együtt ez utóbbival azonos című kötet (1949) része lett. Az adaptáció nyomán született film a *Le amiche (A barátnők, 1955)* címet kapta, rendezője pedig Michelangelo Antonioni volt. Az olasz filmművészet zseniális alakja az olasz mozi történetének egyik legragyogóbb remekművét alkotta meg filmjével, többek között az olasz irodalomtörténet másik nagy alakjának, Cesare Pavese barátjának, Italo Calvinónak az elismerését vívva ki vele.

Tizenkét évnek kellett eltelnie, hogy viszontláthassuk a képernyőn a piemontei szerző valamely művét: ezúttal az olasz televízió alkalmazta filmre az író négy elbeszélését (*Notte di festa, Carogne, Amici, Viaggio di nozze*), amelyek még a '30-as években születtek, és csak a szerző halálát követően, posztumusz kiadásban jelentek meg. Az elbeszélések filmes változatai a *Serata con Cesare Pavese (Egy este Cesare Pavesével, 1967)* című televíziós műsor keretén belül kerültek vetítésre, Daniele D'Anza rendezésében. A négy *mini-film* azonban csak részben tükrözte az író világának sokoldalúságát.

Az olasz mozi tehát látszólag megfeledezett Cesare Paveséről. A televízió azonban nem, és ennek az érdeklődésnek a legékesebb bizonyítéka a Sergio Velitti rendezte *Storia di Pablo (Pablo története)* című film volt, mint az *Il compagno*

(*A társ*, 1947) című regény televízióra alkalmazott adaptációja. A televíziós film nem az író regényéből merített közvetlenül, hanem a szintén Velitti rendezte színpadi adaptációt vitte filmvászonra. Ez a színpadi változat szolgáltatta a film címét is. A RAI produkciójában készült film ezúttal hű maradt Pavese szövegéhez, több ponton eltért viszont az eredeti színházi adaptációtól.

Michelangelo Antonioni csodálatos alkotását követően az olasz mozi teljes mértékben háttérbe fordított Pavese műveinek. Nem így a francia film. Jean-Marie Straub és Danièle Huillet francia rendezők nevéhez fűződik a *Dialoghi con Leucò* (*Párbeszéd Leucóval*, 1947) és a *La luna e i falò* (*A hold és a máglyák*, 1950) című regények alapján ihletett *Dalla nube alla Resistenza* (*Homályból az Ellenállásba*, 1979) című film. Az alkotók igyekeztek megragadni Pavese írói világának lényegi vonását, és a nem professzionális színészek alkalmazásával látszólag a neorealizmus kötelező sémáihoz tértek vissza.

Pár évvel később, ugyancsak a RAI produkciójában mutatták be Vittorio Cottafavi rendezésében az azonos című regényből készült *Il diavolo sulle colline* (*Az ördög kastélya*) című filmet. A film ezúttal is hitelesen követte Pavese írói szövegét, de azáltal, hogy kizárólag a legalapvetőbb pontjainak kiragadására korlátozódott, sok esetben illeték a váddal – kicsit igaztalanul –, hogy a kiindulási alapul szolgáló művel szemben semmilyen rendezői értelmezéssel nem szolgált.

Szintén a RAI áll a Francesco Maselli rendezte *Il compagno* (*A társ*) c. film hátterében, amely Pavese azonos című regényéből (1947) készült. A rendező kiválóan ragadta meg – az 1970-es televízióra alkalmazott változathoz képest mindenestre határozottan jobban – Pavese könyvének nemcsak politikai, hanem egzisztenciális léggörét is.

A már említett francia rendező, Jean-Marie Straub forgatta a jelen pillanatig utolsó, Pavese-regény nyomán készült filmet, az *Il ginocchio di Artemide* (*Artemisz térde*, 2007) címmel. Bár a film szándékai szerint tisztelgés lett volna Pavese művészete és kora előtt, valójában nem volt több, mint a maga Straub és felesége Danièle Huillet által színpadra vitt rövid színházi előadás filmes feldolgozása. A darabot a pisai Francesco di Bartolo di Buti Színházban mutatták be, a filmet pedig a 2006-ban elhunyt feleség számára dedikálta a rendező.

Mindazonáltal a teljes képhez hozzátartozik még Diane Kurys 1986-os *Un homme amoureux* című filmje. A fikció szerint Cesare Pavese a halála előtti utolsó időkben beleszeretett egy Gabriella nevezetű hölgybe. A film pikantériája, hogy az olasz író szerepének eljátszására felkért amerikai színész valóban beleszeretett a Gabriellát alakító partnerébe, Jane-be. Ezúttal természetesen a pusztán fantázia játékaról van szó, amelyben azonban e jelen sorok szerzője is nagy szerepet vállalt azzal, hogy ő volt az, aki Davide Lajolo *Il vizio assurdo* (1960) című, Pavese-ről írott művét a rendező barátnője felkérésére francia nyelvre ültette.

ELIO VITTORINI

Érdekes módon az olasz mozi soha nem mutatott különösebb érdeklődést, még a neorealizmus időszakában sem a szicíliai író művei iránt. Ugyancsak figyelemre méltó tény, hogy az első film, amely Vittorini műve alapján készült az *Un filo di speranza* (*Jusqu'au bout du monde*, 1963) címmel, olasz-francia koprodukció terméke volt. A rendező Francois Villiers az 1969-ben posztumusz kiadásban megjelent *Le città del mondo* (*A világ városai*) című regényt választotta a film alapjául. Bár a film viszonylag hű maradt az eredeti szöveghez, mégsem adja teljes egészében vissza a regény atmoszféráját.

Ezt követően több mint egy évtizeden keresztül sem az olasz mozi, sem pedig az olasz televízió nem foglalkozott Vittorini műveivel. 1975-ben aztán a RAI produkciójában készült el a *Le città del mondo* (*A világ városai*) című film Nelo Risi rendezésében, amely a korábbi film alapjául is szolgáló könyvből merített ihletet. Ezúttal azonban, talán mert maga a rendező is költő volt, s így képes volt átérezni a képekbe átültetett írói anyagot, a film a mai napig az egyik legszebb Vittorini-adaptáció.

Közvetlenül ezt követően filmesítették meg az *Il garofano rosso* (*A vörös szegfű*, 1933-34) című regényt, méghozzá két változatban is: mozifilmen és televíziós feldolgozásban egyaránt.

A mozis változat rendezője Luigi Faccini volt (1976), aki a filmes adaptációjában mindenekelőtt a két főszereplő alakját mélyítette el, nem elhanyagolva persze a környezet és a korszak rajzát sem. Piero Schivazappa szintén 1976-os televíziós filmváltozata ugyanakkor inkább a történet történelmi-politikai háttérére fektette a hangsúlyt a szereplők rajzát némiképp háttérbe szorítva.

Pár évvel ezután készült el az *Uomini e no* (*Emberek és farkasok*) című regény filmes változata Valentino Orsi rendezésében. Orsi nem csupán a regény hiteles képi adaptációjára korlátozódott, hanem Vittorini művének modern értelmezését is kínálta, ami miatt sokszor vívta ki maga ellen a kritika haragját, és lett akár igazságtalanul is megvádolva. Máig ezt a filmet tarthatjuk az egyik legjobb Vittorini-adaptációnak.

A mai napig utolsó, Vittorini műve alapján készült film a *Sicilia!* (1999) címet viseli. A rendezők ezúttal is a már fent említett francia Jean-Marie Straub és Danièle Huillet voltak, a feldolgozás alapjául pedig a híres *Conversazione in Sicilia* (*Beszélgetés Sziciliában*, 1941) című regény szolgált. A film valamivel több, mint egy órába sűrítve mutatja be – egyébként kitűnően – a regény főbb tematikáját. A rendezők ezúttal is a neorealizmus technikája szerint jártak el: mellőzve a profi előadókat, amatőr színészeket foglalkoztattak.

Végezetül szögezzük le, hogy meglátásunk szerint sem Pavese, sem pedig Vittorini nem kapott irodalmi nagyságukhoz méltó figyelmet az olasz filmművészet terén, akár a mozit, akár a televízióra alkalmazásokat vesszük alapul, különösen ha összevetjük azzal a viszonylag nagy filmes érdeklődéssel – elsősorban a

mozi részéről, és valamivel visszafogottabb módon a televízió oldaláról –, amelyet ezzel szemben megkapott a másik jeles XX. századi olasz író, Alberto Moravia. Reméljük azonban, hogy a közeljövőben visszájára fordulhat ez a negatív tendencia, és a két neves szerző végre megkapja az őket megillető figyelmet, amelynek révén irodalmi munkásságuk is ismertebbé válhat Olaszországban és külföldön egyaránt.

(ford. Dávid Kinga)

X 145722